

Психологія особистості

Гончарук В. В.,

кандидат педагогічних наук, викладач

кафедри хімії, екології та методики їх навчання

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Гончарук В. А.,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри української літератури,

українознавства та методик їх навчання

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Врахування психологічних якостей особистості у майбутній професійній діяльності в екстремальних умовах

Діяльність в екстремальних умовах передбачає високі вимоги до представників ризиконебезпечних професій. Такі люди повинні вміти постійно контролювати свій стан, бути готовими до швидкого прийняття рішень, адекватно оцінювати ситуацію. Все це потребує значних психічних зусиль і психологічної стійкості. Саме поняття «екстремальний» (від лат. *extremum* – крайній) використовують для об'єднання понять як максимуму, так і мінімуму. Екстремальні умови можуть створюватися не лише максимізацією (зверхдією), але й мінімізацією (дефіцитом) чинних факторів [4].

Екстремальні умови (*extreme / exetremal conditions*, від лат. *extremus* – крайній, загрозливий) визначаються як «виняткові, особливі, надзвичайні обставини, в яких нерідко доводиться діяти цивільній або військовій владі, що потребує від них проявів високої кваліфікації, самостійності, активності, творчості, наполегливості та рішучості в діях» [2]. Особистість в екстремальних умовах є одним із напрямів / аспектів наукового і практичного вивчення, що

засвідчує саме суб'єктність людини як предмета наукового пізнання і передбачає міждисциплінарний і наддисциплінарний характер досліджень. Явище «психологічної кризи» розглядається А. Амбрумовою [1, с. 107] в концепції соціально-психологічної дезадаптації. Така криза виникає через дисбаланс конструктивних і руйнівних тенденцій і форм психічної діяльності. Цей стан супроводжується фрустрацією найважливіших потреб індивідуума. Цей процес носить етапний характер: 1) фрустрація найважливіших потреб індивідуума; 2) ситуація мікро-конфлікту; 3) психологічна криза; 4) ситуаційна реакція як відповідь на конфліктне ситуаційне навантаження.

В екстремальних умовах яскраво виражені негативні функціональні стани, а діяльність людини здійснюється із залученням резервних можливостей організму. Субекстремальні умови діяльності характеризуються впливом на організм людини постійнодіючих інтенсивних та екстремальних за характером дії факторів, які несуть реальну загрозу для життя індивіда. Функціональні стани, які виникають при цьому, подібні до таких, за якими людина працює на межі своїх можливостей. Особливими вважаються такі умови, за яких діяльність відбувається за екстремальних факторів, які є епізодичними, непостійними або з високою ймовірністю їх появи. В особливих умовах діяльності екстремальні фактори мають незначну інтенсивність і силу впливу, а негативні функціональні стани, які виникають при цьому, виражені помірно. В особливих умовах діяльності мобілізуються резервні можливості за компенсаторним типом.

Під психологічною безпекою особистості фахівця ми розуміємо складну багаторівневу динамічну систему, що відображає ступінь психічної захищеності людини, її здатність підтримувати оптимальний рівень функціонування, можливість усувати зовнішні та внутрішні загрози, які виникають, зберігати на достатньо стійкому дієздатному рівні виконання різноманітних завдань у звичайних та екстремальних умовах.

Екстремальними в побутовому спілкуванні найчастіше називають ситуації, що загрожують здоров'ю і власне життю людини. Більш точно екстремальні ситуації можна визначати як несприятливий, складний стан умов людської життєдіяльності, що набув для окремої особи або групи осіб особливої значущості; об'єктивно складні умови діяльності, що сприймаються й оцінюються як напружені чи небезпечні. Суб'єктивно екстремальні ситуації набувають форми екстремальності – особливого стану людської психіки (екстремум-стану), спричиненого незвичними чи екстраординарними умовами, що породжують підвищену тривожність та особливу емоційну напруженість. Ситуація стає для особистості надзвичайно значущою, незалежно від того, містить вона реальну небезпеку чи така небезпека постає лише в уяві: екстремальність є суб'єктивним переживанням реальної дійсності. Тому не виключено, що одна й та ж ситуація різними людьми буде усвідомлюватися як екстремальна і ординарна; об'єктивно екстремальна ситуація сприйматиметься конкретною особою як штатна і, навпаки, об'єктивно безпечна – як екстремальна.

Екстремальні ситуації можуть бути регламентованими і нерегламентованими, плановими і ситуаційними, «штатними» і «позаштатними». У найбільш загальному вигляді вони поділяються на чотири групи: 1) спричинені надзвичайними умовами (стихійне лихо, природна чи техногенна катастрофа, війна, масові терористичні акції тощо); 2) життєві, повсякденні (пожежа, напад злочинця, гострий брак часу, необхідність одночасного вирішення декількох однаково важливих завдань), тобто такі, що виникають у житті кожної людини; 3) пов'язані з захопленням потенційно небезпечними видами хобі (альпінізм, підводне плавання, швидкісна їзда та ін.); 4) службові, професійні – зумовлені виконанням фахових обов'язків.

Екстремальна поведінка – форма активності, детермінована зовнішніми та внутрішніми ситуативними чинниками, яка супроводжується психоемоційною напруженістю і призводить до мінливих чи тривалих негативних психічних станів

та регулятивних механізмів поведінки. Стрес – нервово-психічне перенапруження, викликане несподіваним чи надсильним подразником, адекватна реакція на який раніше не була сформована, але повинна бути знайдена в ситуації, що склалася; емоційний стан, що спонукає до вирішення екстремальної ситуації за рахунок загальної мобілізації всіх ресурсів організму до пристосування в існуючих умовах.

Важливим у діяльності здобувача вищої освіти є його участь на старших курсах у професійній діяльності. Наприклад, для студентів педагогічних закладів вищої освіти – це практика в якості вчителів, вихователів. Отже, діяльність здобувача вищої освіти специфічна за своєю метою, умовами, мотивами порівняно з навчанням у школі та спрямована на формування особистості майбутнього фахівця.

В управлінні діяльністю здобувача вищої освіти важливу роль відіграє зворотній зв'язок, усестороннє та глибоке розуміння викладачем її ходу та результатів. Частіше цей зв'язок містить інформацію про успішність здобувачів вищої освіти, їх суспільну діяльність, культуру поведінки. Набагато менше в ній відображені знання спрямованості, темпераменту, характеру, здатностей, психічних процесів і стану здобувачів вищої освіти як психологічних передумов ефективності їх діяльності. У той же час вивчення цих передумов, врахування їх ролі в освітній діяльності у значній мірі визначають успіх освітнього процесу у ЗВО [3, с. 96–98].

Висновки. Здобувачі вищої освіти становлять окрему соціальну групу, яка визначається особливими умовами життя, побуту, поведінкою і психологією, системою ціннісних орієнтацій. Психологічні пізнавальні процеси (відчуття, сприйняття, пам'ять, уява, мислення і мова) відіграють важливу роль у їх освітньо-професійній діяльності. Засвоєння знань, утвердження переконань, практичні дії засновуються на психологічних процесах (особливо на мисленні). Ефективність діяльності фахівця визначається не лише властивостями його особистості, але й рівнем функціонування його пізнавальних процесів. Тому

формування його особистості передбачає активізацію та вдосконалення його психічних і пізнавальних процесів у відповідності з вимогами фаху та професійної діяльності в цілому. Освітня діяльність здобувача вищої освіти є професійно спрямованою, навчально-професійною (освоєння способів та досвіду професійного вирішення тих практичних завдань, які треба буде вирішувати в майбутньому, оволодіння професійним мисленням і творчістю). Важливим тут є посилення ролі професійних мотивів самоосвіти та самовиховання, які виступають як найважливіша умова розкриття можливостей особистості здобувача вищої освіти, його професійного зростання.

Список використаних джерел

1. Амбрумова А. Г. Анализ состояний психологического кризиса и их динамика. *Психологический журнал*. 1985. Т. 6, № 6. С. 107–115.
2. Головатий М. Екстремальні умови. Політологічний словник: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. М. Ф. Головатого та О. В. Антонюка. К.: МАУП, 2005. С. 215.
3. Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А. Психология высшей школы: учеб. пособие для вузов. 2-е изд., перераб. и доп. Минск: Изд-во БГУ, 1981. 383 с.
4. Смирнов Б. А., Долгополова Е. В. Психология деятельности в экстремальных ситуациях. Харьков: Изд-во «Гуманитарный Центр», 2007. 276 с.